

CADRUL NORMATIV PRIVIND ACTUL JURIDIC DE OPTIUNE SUCCESORALĂ

Veronica GÎSCA,
doctor în drept, conferențiar universitar

SUMMARY

There is a difference between transmission *mortis causa* heritage, which operates the law, regardless of successors attitude and acceptance of this communication, which demonstrates the will of the person assumed to be that final broadcast. Also they opt out of receiving property *mortis causa* transmission determined by unilateral expression of will of the person, withdrawing with retroactive effect which had operated provisionally transmission.

Fierce need for supplementing the existing knowledge and make new theoretical research and related legal rules concerning the right of option rights of succession determines relevance in contemporary society thesis subject. All the above led topicality of investigated.

Keywords: option inheritance, legal declarative act, retraction act of succession option

REZUMAT

Este o diferență între transmisiunea *mortis causa* a patrimoniului, care operează de drept, indiferent de atitudinea succesibililor, și acceptarea acestei transmisiuni, care presupune manifestarea voinței persoanei pentru a fi definitivă respectiva transmisiune. De asemenea, renunțarea la primirea transmisiunii patrimoniale *mortis causa* determină, prin manifestarea unilaterală de voință a persoanei, retragerea cu efect retroactiv a transmisiunii care operase în mod provizoriu.

Necesitatea acerbă de completare a cunoștințelor deja existente și efectuarea de noi cercetări teoretice și juridice, legate de normele dreptului referitoare la dreptul de opțiune succesorală în cadrul societății contemporane, determină relevanța subiectului tezei. Toate cele menționate mai sus au determinat actualitatea temei date.

Cuvinte-cheie: opțiune succesorală, act juridic declarativ, retractarea actului de opțiune succesorală

Introducere. Opțiunea succesorală se manifestă cu precădere prin încheierea unor anumite acte juridice. Vom vedea că aceasta se poate realiza, în forma ei tacită, și prin anumite fapte juridice – în sens restrâns, bineînțeles –, cum ar fi, de exemplu, demolarea unei construcții care făcea parte din masa succesorală sau folosirea sub titlu de proprietar a unor bunuri succesoriale. Așadar, putem spune că actul juridic de opțiune succesorală reprezintă modalitatea de realizare a dreptului de opțiune, forma prin care el se exercită și se exteriorizează.

Rezultate obținute și discuții. Pornind de la definiția actului juridic în general, sîntem în măsură să considerăm că *actul juridic de opțiune succesorală* este manifestarea de voință a succesibilului, făcută cu intenția de a produce efectele juridice specifice opțiunii succesoriale, respectiv de a consolida sau de a anihila cu efect retroactiv titlul de moștenitor și transmisiunea succesorală ce a operat la decesul autorului moștenirii, determinînd nașterea sau stingerea unor rapor-

turi juridice concrete referitoare la această transmisiune [7, p. 186].

Din această definiție rezultă că ne aflăm în fața unei manifestări de voință, exprimate cu intenția de a produce anumite efecte juridice, și că aceste efecte constau în primirea sau refuzul transmisiunii succesoriale și a titlului de moștenitor. Manifestarea de voință poate fi exteriorizată în mod expres sau tacit, actul de opțiune succesorală fiind o zonă juridică în care se recunosc masiv efectele modalității tacite de exprimare a voinței. Ne referim la *acceptarea tacită a moștenirii*.

Este un act juridic unilateral, pentru că el reprezintă rezultatul voinței unei singure persoane. Codul civil al Republicii Moldova nu dispune direct că actul juridic de opțiune succesorală este unilateral, iar art. 1516 CC al RM dispune că succesiunea se consideră acceptată atunci cînd moștenitorul depune la notarul de la locul deschiderii succesiunii o declarație de acceptare a succesiunii.

Indiferent de impactul pe care îl are asupra intereselor altor persoane, actul de opțiune succesora-

lă se realizează numai ca urmare a voinței succesibilului care exercită dreptul. Acesta nu este obligat să țină seama nici de voința celorlalți succesibili, nici de sensul manifestării lor de voință și nici de consecințele pe care ei le vor suporta în urma modului de exprimare a opțiunii de către persoana în cauză.

Este un act juridic declarativ [4, p. 397], pentru că are ca efect consolidarea unui drept subiectiv preexistent sau pierderea acestui drept. Transmisiunea moștenirii operează odată cu decesul autorului. Acceptarea nu face decît să consolideze transmisiunea moștenirii realizată de plin drept la data decesului. La fel, prin renunțare, succesibilul respectiv este considerat că nu a fost niciodată moștenitor. Chiar dacă, în urma opțiunii exercitate, are loc o transmisiune de drepturi din patrimoniul defunctului în patrimonial moștenitorului, această transmisiune nu se produce ca efect al exercitării dreptului de opțiune, ci ca efect al transmisiunii patrimoniale ce a operat *mortis causa* de la data deschiderii succesiunii.

Este un act juridic de dispoziție,

indiferent de direcția spre care a fost îndreptată opțiunea – către acceptarea moștenirii sau către renunțarea la ea. Acest lucru se întâmplă, în principal, deoarece răspunderea, în materia acceptării, era una ce putea depăși limita activului primit, deci se putea extinde și asupra bunurilor personale ale moștenitorului. În același timp, renunțarea la succesiune, ca orice renunțare la un drept, a fost și este încă socotită drept un act de dispoziție.

Prin urmare, **actul juridic de opțiune succesorală va fi considerat totdeauna un act de dispoziție**, indiferent dacă este vorba despre acceptare sau despre renunțare, cu consecințele de rigoare în materia capacității de a-l încheia. Este adevărat, măsura acestui caracter este diferită, deoarece este vorba de acceptare sau de renunțare, el fiind cu mult mai puternic în cazul renunțării la moștenire. Însă, chiar dacă acceptarea suportă o anumită atenuare a caracterului de act de dispoziție, nu putem să-l negăm în totalitate sau să-l recunoaștem numai în anumite cazuri.

Cine, cum și după ce criterii ar putea stabili când este vorba despre un act de dispoziție și când nu? Să nu uităm că aproape niciodată nu se poate stabili cu precizie de la data deschiderii moștenirii care este valoarea activului și a pasivului succesoral. Sînt multe situații în care se descoperă ulterior bunuri sau datorii. Deci, aleatoriul este mult prea mare, pentru a nu-l avea în vedere și a nu-l contracara printr-o regulă strictă.

Este un act juridic, în principiu, solemn sau cel puțin formal, pentru că simpla manifestare de voință nu este suficientă, fiind necesară o anumită formă prescrisă de lege. Cu excepția cazurilor în care acceptarea se face prin săvîrșirea anumitor fapte juridice care semnifică, indubitabil, însușirea calității de moștenitor. În privința actului de opțiune, ca manifestare de voință a succesibilului, el trebuie să

îmbrace, în principiu, o anumită formă. Astfel, acceptarea expresă a moștenirii este valabilă numai dacă a fost făcută în formă scrisă, fie că este vorba despre un înscris sub semnătură privată sau despre un act autentic, motiv pentru care autorii îl consideră a fi un act formal, iar nu solemn [4, p. 412].

Renunțarea la moștenire trebuie să fie făcută obligatoriu în formă autentică, pentru că, fiind vorba despre renunțarea la un drept, legea are un tratament cu mult mai restrictiv decît în cazul acceptării. Din motivul dat, aceasta este considerată drept un act juridic solemn, conform legislației românești. Codul civil al RM nici în această privință nu ne argumentează prin normele sale ce fel de act este renunțarea, dar practica continuă a pretinde că acest act obligatoriu este valabil numai fiind autenticat notarial.

Forma cerută de lege este una necesară pentru însăși valabilitatea actului. Astfel, nu se poate admite o simplă declarație verbală, chiar făcută în fața martorilor, din care să reiasă că succesibilul intenționează să accepte moștenirea, dacă aceasta nu a fost consemnată într-un înscris sau dacă nu a fost urmată de anumite fapte care să demonstreze fără echivoc însușirea titlului de moștenitor. Cu atît mai mult, renunțarea la moștenire nu va putea fi socotită ca valabilă dacă nu îmbracă forma autentică, pentru că numai în acest fel există siguranța că succesibilul a înțeles pe deplin consecințele actului pe care el l-a încheiat.

Este un act juridic cu conținut patrimonial, în ciuda caracterului potestativ al dreptului de opțiune succesorală [7, p. 190]. Referindu-se la primirea sau renunțarea unui patrimoniu, actul juridic de opțiune are o puternică încărcătură pecuniară. Acceptînd succesiunea, moștenitorul își sporește, de regulă, patrimoniul. Renunțînd, succesibilul nu pare a suporta o diminuare patrimonială, deoarece el se menține la

același nivel ca înainte de deschiderea moștenirii. În realitate, prin renunțare se înlătură transmisiunea patrimonială care a operat *mortis causa*, deci sărăcirea patrimoniului există. Mai mult, chiar sensul opțiunii este guvernat de interesele patrimoniale pe care succesibilii le au în raport de moștenirea respectivă.

Este un act juridic între vii, pentru că, deși are legătură cu transmisiunea unui patrimoniu pentru cauză de moarte, actul de opțiune succesorală își produce efectele necondiționat de moartea autorului său. Succesorii sînt persoane aflate în viață, iar dreptul de opțiune aparținînd unui succesori decedat se retransmite moștenitorilor acestuia, care se află de asemenea în viață. Efectele actului juridic de opțiune se produc în timpul vieții celui care l-a încheiat, iar legătura sa cu moștenirea nu îi schimbă caracterul în cel al unui act pentru cauză de moarte.

Este un act juridic pur și simplu, nesusceptibil de nicio modalitate. Pe cale de consecință, nu se va putea încheia un act de acceptare a moștenirii sau de renunțare la aceasta cu termen, sub condiție ori cu sarcini, sancțiunea fiind nulitatea absolută.

Este un act juridic care poate fi încheiat prin reprezentant. Această caracteristică a actului juridic de opțiune succesorală derivă în special din conținutul său patrimonial, așezînd acest act în rîndul acelor care, neavînd ca esențial atributul de a fi personale, pot fi lăsate la latitudinea unui reprezentant legal sau convențional. Acesta însă nu va avea întotdeauna o deplină libertate de mișcare, pentru că limitele puterilor lui vor putea fi cenzurate și stabilite fie de organul competent și autorizat acțiunile – autoritatea tutelară sau instanța de tutelă, fie de mandant, prin împuternicirea conferită [7, p. 191].

Este un act juridic cu executare *uno actu* chiar și atunci cînd legea permite retractarea actului de

opțiune. În orice situație, succesibilul nu acționează decât o singură dată, iar dreptul său se stinge prin însuși exercițiul său. Atât declarația de acceptare, cât și cea de renunțare la moștenire este una ireversibilă, conform legislației în vigoare.

Este un act juridic irevocabil, legea nepermițând revenirea asupra opțiunii exprimate în sensul acceptării moștenirii sub niciun motiv, dar admitând, în mod excepțional, revocarea renunțării, dacă sînt îndeplinite condițiile Codului civil român [1.5, p. 123]. După cum am mai spus, declarația de renunțare este ireversibilă, conform legislației Republicii Moldova [1, art. 1536, alin. (1)].

Însă, pentru a fi valabil, actul juridic de opțiune succesorală trebuie să îndeplinească anumite condiții de fond și de formă.

Condițiile de fond ale actului juridic de opțiune succesorală. Actul juridic de opțiune succesorală trebuie să îndeplinească toate condițiile generale de valabilitate ale actului juridic civil. Prin urmare, condițiile esențiale pentru validitatea actului de opțiune succesorală sînt:

- capacitatea de a încheia actul;
- consimțămîntul valabil exprimat;
- obiectul determinat și licit;
- cauza licită și morală.

Atunci cînd vorbim despre capacitatea unei persoane de a încheia un act juridic, îndeosebi de opțiune succesorală, ne referim la posibilitatea acesteia de a-și exercita dreptul de opțiune succesorală. Succesibilul, din moment ce are capacitate succesorală, este titular al dreptului de opțiune pe care trebuie să îl exercite, manifestându-și voința prin încheierea unui act juridic de acceptare sau de renunțare.

Capacitatea succesorală nu se confundă cu capacitatea de a încheia actul juridic de opțiune succesorală. Ele se află însă într-o strînsă interdependență. Capacitatea succesorală este o variantă a capaci-

tății de folosință, întrucît, așa cum am arătat, ea este legată de faptul existenței persoanei, de nașterea/constituirea sau concepțiunea sa, ca moment de la care se recunoaște capacitatea succesorală, sau de moartea/desființarea sa, ca moment de la care nu mai poate fi vorba despre o capacitate succesorală proprie [7, p. 193]. Capacitatea de a încheia un act juridic de opțiune este legată cu precădere de capacitatea de exercițiu a persoanei, de felul în care aceasta, ca titulară a dreptului de opțiune, are posibilitatea de a-l exercita.

Regulile pe care le vom stabili în materie țin de felul în care succesibilul poate să încheie un act juridic de opțiune personal și singur, personal și asistat de o altă persoană sau fiind reprezentat legal de un terț. Iar aceste reguli sînt necesare pentru că, odată ce o persoană este titulara unui drept, ea trebuie să îl și exercite, independent de faptul că are sau nu capacitate de exercițiu. Or, dacă are această capacitate, succesibilul va putea încheia actul juridic de opțiune personal și singur, posibilitatea reprezentării fiind numai una convențională, lăsată strict la aprecierea părții. Dacă această capacitate este una restrînsă (cazul minorului între 14 și 18 ani), actul juridic de opțiune va putea fi încheiat personal de către succesibil, dar cu încuviințarea reprezentantului legal și cu autorizarea autorității tutelare. În cazul în care ne aflăm în fața lipsei capacității de exercițiu (minorul sub 14 ani și persoana pusă sub interdicție), actul juridic de opțiune se va putea încheia numai de către reprezentantul legal și numai cu autorizarea autorității tutelare.

Din cele expuse rezultă că actul de opțiune încheiat fără respectarea dispozițiilor referitoare la capacitate devine retroactiv valabil, ca și cum ar fi fost întocmit în conformitate cu toate dispozițiile legale. Ca oricare act juridic, și acesta presupune existența consimțămîntului

părților cu privire la încheierea sa. Lucrurile stau la fel și în materia actului juridic de opțiune succesorală care, pentru a fi valabil, presupune ca autorul său să-și manifeste hotărîrea de a-l întocmi și să materializeze această hotărîre prin încheierea actului în forma cerută de lege.

Consimțămîntul succesoralului trebuie să fie liber, serios și exprimat în cunoștință de cauză [6, p. 177]. Viciile de consimțămînt al actului de opțiune succesorală sînt:

- eroarea;
- dolul;
- violența.

Cauza reprezintă „motivul care determină” partea să încheie respectivul act juridic, *adică, în privința actului de opțiune succesorală*, argumentația internă a succesibilului, cea care a fost de natură a-l determina să opteze într-un anumit fel.

Împreună cu consimțămîntul, cauza alcătuiește *voința juridică* [8, p. 160] a părții, respectiv acel fenomen complex, intern, psihologic, de natură să determine valabilitatea actului juridic încheiat.

Pentru a fi valabilă, cauza actului de opțiune succesorală trebuie să existe, să fie licită și morală.

Prin urmare, în primul rînd, ca și în cazul oricărui act juridic, cauza actului de opțiune trebuie să existe. Aceasta înseamnă că succesibilul trebuie să aibă, la momentul întocmirii actului, reprezentarea exactă a motivației care îl determină să încheie respectivul act. În același timp, este necesar ca respectiva cauză să fie și reală, o cauză falsă putînd să reprezinte motiv de anulare a actului de opțiune succesorală. De exemplu, o persoană renunță la moștenire ca urmare a unei înțelegeri cu unul dintre moștenitori, care se obligă să-i remită, în schimbul renunțării, o sumă de bani. Renunțarea nu poate fi decât pur abdicativă. Cauza unui astfel de act este deci una falsă și reprezintă motiv de anulabilitate a actului. Nu

este important ca actul de opțiune să conțină menționarea cauzei pentru care a fost încheiat.

Cauza actului juridic de opțiune trebuie să fie și morală, adică să nu contravină bunelor moravuri, în caz contrar sancțiunea fiind nulitatea absolută, ca și în cazul cauzei ilicite, în conformitate cu aceleași prevederi legale.

Se impune o ultimă observație cu privire la sancțiunea cauzei ilicite și imorale, care este nulitatea absolută, dar numai dacă sînt îndeplinite alternativ două condiții: ori cauza de nulitate este comună, ori, dacă nu este comună, „cealaltă parte” a cunoscut sau trebuia să cunoască faptul că actul juridic are o cauză ilicită/imorală. Evident, prevederea are deplină aplicabilitate în materia actelor juridice bilaterale. La fel de evident este faptul că existența unei cauze ilicite sau imorale cu caracter general, comun, unanim recunoscut, este de natură să atragă nulitatea absolută a unui astfel de act de opțiune. În ce măsură însă este aplicabilă actului juridic de opțiune succesorală, ca act juridic unilateral, prevederea conform căreia cauza ilicită sau imorală, care nu este comună, trebuie să fi fost cunoscută de cealaltă parte? Personal, considerăm că sintagma „cealaltă parte” poate fi ușor înlocuită cu cea de „cealalți moștenitori”, „succesibili”, „creditorii” etc., astfel încît să se considere ca simplă cunoaștere a caracterului imoral sau ilicit al cauzei de către orice persoană interesată în atribuirea patrimoniului succesoral să reprezinte motiv de anulare a actului de opțiune.

O cauză ilicită sau imorală, care nu este comună, nu poate atrage nulitatea absolută decît în măsura în care a fost cunoscută sau trebuia să fie cunoscută de cealaltă parte, respectiv, în materia pe care o analizăm, de către ceilalți moștenitori [7, p. 218-219].

Codul civil al Republicii Moldova nu s-a preocupat să dea o

definiție legală dreptului de opțiune succesorală, sarcina aceasta revenindu-i cu precădere doctrinei. Autorii, vorbind despre dreptul de opțiune ca despre un drept de a alege, defineau preponderent numai formele acestuia – respectiv acceptarea moștenirii, renunțarea la moștenire.

În ultimele decenii ale secolului XX, teoria juridică a renunțat la simpla explicare a noțiunii și s-a îndreptat și către o definiție a sa. Astfel, într-o definiție [4, p. 489], dreptul de opțiune succesorală este dreptul subiectiv care se execută printr-un act juridic într-un anumit termen prevăzut de lege. În concret, autorul îl definește ca fiind un drept al succesibililor, născut la data deschiderii moștenirii, de a alege între a accepta și a renunța la moștenire.

Concluzii

1. Acceptarea moștenirii este actul sau faptul juridic unilateral prin care succesibilul își întărește definitiv calitatea de moștenitor al defunctului.

2. În ceea ce privește moștenirea retransmisă, dreptul de opțiune nu trebuie exercitat de către comoștenitori unitari, legislația reglementînd posibilitatea ca unul sau mai mulși succesibili să renunțe la moștenire, partea renunțătorilor profitînd celorlalți moștenitori.

3. Dreptul de opțiune succesorală, deși este exercitat ulterior deschiderii moștenirii, produce efecte juridice de la data decesului lui *de cuius*, adică au efect retroactiv.

4. Deoarece Codul civil al Republicii Moldova nu de dă o definiție legală a dreptului de opțiune succesorală, am identificat aceasta prin :

a) acceptarea moștenirii este acțiunea prin care succesibilul, persoana chemată la moștenire, își consolidează definitiv calitatea de moștenitor al defunctului, asumîndu-și obligația de a răspunde pentru obligațiile și sarcinile moștenirii;

b) renunțarea la moștenire presupune desființarea cu efect retro-

activ a vocației la moștenire, astfel încît acesta devine străin față de moștenire, nebeneficiind de activul succesoral și nefiind ținut de datoriile și sarcinile moștenirii.

5. Dreptul de opțiune succesorală îl au: moștenitorii legali, moștenitorii testamentari, rezervatarii și, după părerea noastră, creditorii personali ai moștenirii legale sau testamentare. Am ajuns la această concluzie din motivul că creditorii succesibilului pot accepta moștenirea pe cale oblică, în limita îndestulării creanței lor. Totodată, persoanele enumerate și care pot accepta sau renunța la moștenire trebuie să aibă capacitate succesorală, să fie chemate la moștenire și să nu fie nedemne.

Referințe bibliografice

1. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86/661 din 22.06.2002
2. Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 1316-XIV din 26.10.2000. Chișinău, 2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-48/210 din 26.04.2001.
3. Chircă Dan. Succesiuni și testamente. București: Ed. Rosetti, 2003.
4. Deak Francisk. Tratat de drept succesoral. București: Ed. Universul juridic, 2002.
5. Deak Francisc și Popescu Romeo. Tratat de drept succesoral. Vol. III. transmisiunea și partajul moștenirii. Ed. a 3-a, completată și actualizată. București: Ed. Universul Juridic, 2014.
6. Gheorghe A.N. Manual de drept succesoral. București: Hamangiu, 2013.
7. Negrilă, Daniela. Dreptul de opțiune succesorală: studii teoretice și practice. București: Ed. Universul Juridic, 2014, 298 p.
8. Ляпунов Сергей. Наследование. Комментарий законодательства. Судебная практика. 2004, Москва: изд. Экзамен, 382 с.